

Aşur ƏLİYEV
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

**AZƏRBƏYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASININ
MƏRKƏZİ ELMİ KİTABXANASININ ŞƏRQ ƏDƏBİYYATI
FONDUNUN FORMALAŞMASI İSTİQAMƏTLƏRİ VƏ
PRSEKTİVLƏRİ**

Açar sözlər: Kitabxana fondu, Cəmiyyət kitabxanaları, Şərq ədəbiyyatı fondu, Fondunun formalaşması istiqamətləri

Ключевые слова: Библиотечный фонд, Публичных библиотек, Восточная литература фонд, Фонд Формирование

Keywords: Library Fund, Public Libraries, East Literature Fund, Fund of CREATION

XXI əsr qlobal informasiya mühüti Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafında yeni meyvarların formalaşdırılmış moderin informasiyalaşdırma imkanlarının təmin edilməsini və gücləndirilməsini tələb edir. Məhz dünyada qlobal problemə çevrilən əhalinin informasiya təminatı ölkəmiz üçün bu gün aktualıq kəsb edir.

Müasir dövrdə əhalinin xüsusilə, mütəxəssis oxucuların informasiya tələbatının ödənilməsində kitabxanaların rolu əvəzənməzdir. Respublikamızda savadlı əhalinin, mütəxəssis oxucuların, alimlərin informasiya tələbatının ödənilməsində Az.MEA-nın Mərkəzi Elmi kitabxanası müstəsna əhəmiyyətə malikdir.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Mərkəzi Elmi Kitabxanası Respublikada milli və dünya əhəmiyyətli elmi nəşrlərin zəngin fondlarına malik olan ən iri, universal təmayüllü, aparıcı elmi kitabxanadır. Mərkəzi Elmi Kitabxana (MEK) Milli Elmlər Akademiyasının struktur bölməsi olub, kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq, kitab tarixi və informasiyalaşdırma sahəsində fəaliyyət göstərir. Akademiya sistemində araşdırılan bütün kompleks və sahəvi problemlər üzrə ixtisaslaşdırılmış məlumat-informasiya mərkəzi, respublika miqyasında baş elmi-texniki informasiya müəssisəsidir.

Mərkəzi Elmi Kitabxana Azərbaycanın görkəmli ziyalıları N.Nərimanov, Ə.Haqqverdiyev, T.Şahbazi, H.Zeynalı və başqalarının təşəbbüsü və yaxından köməyi ilə Azərbaycanın təbii sərvətlərini, iqtisadiyyatını, tarixini, fəlsəfəsini, ədəbiyyat və incəsənətini və s. öyrənmək məqsədi ilə 1923-cü ildə təşkil edilmiş "Azərbaycan Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyəti"nin əsasında 1924-cü ildə yaradılmışdır. Azərbaycanın eləcə də,

qonşu regionların tarixi, arxeologiyası, etnoqrafiyası, təbii sərvətləri, elm və mədəniyyətinin öyrənilməsində mühüm xidmətləri olmuş həmin Cəmiyyətin nəzdində görkəmli ədəbiyyatşünas-biblioqraf professor A.V.Baqrinin rəhbərliyi ilə təsis edilmiş "Biblioqrafiya bürosu" (1924) MEK-nın təşəkkülü üçün ilkin baza olmuşdur. Cəmiyyətin ilk iclaslarının birində kitabxananın yaradılması haqqında qərar qəbul edilir və cəmiyyətin nəzdində elmi kitabxana fəaliyyətə başlayır. 1925-ci il avqustun 9-da "Azərbaycan Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyəti"nin Mərkəzi Şurasının iclasında "Biblioqrafiya bürosu" əvəzinə "Kitabxana-Biblioqrafiya bürosu" təsis edilir. Bu dövrdə Azərbaycan ölkəşünaslıq materiallarının toplanması sahəsində iş geniş vüsət alır. Elmi tədqiqat işlərinin aparılması üçün zəruri olan informasiya bazası tədricən formalaşmağa başlayır. 1926-cı ildə kitabxanada ilk oxu zalı istifadəyə verilir. 1929-cu ildə "Azərbaycan Tədqiq və Tətəbbö Cəmiyyəti" bazasında Respublikası Mərkəzi icraiyə Komitəsi nəzdində Azərbaycan Dövlət Elmi Tədqiqat İnstitutu təşkil edilir. 1933-cü ildə həmin Elmi Tədqiqat İnstitutu əsasında SSRİ EA Zaqafqaziya filialının Azərbaycan bölməsinin yaradılması haqqında qərar qəbul edilir. Kitabxana 1934-cü ildə keçmiş sovet məkanındakı respublikalarla, eyni zamanda ABŞ, Fransa, İsveç, İngiltərə və s. xarici ölkələrlə mübadilə əlaqələri də yarada bilmişdir. Kitabxana biblioqrafik fəaliyyətini genişləndirərək elmi-tədqiqat planlarına müvafiq olaraq "Xəzər dənizi və hövzəsinin biblioqrafiyası", "Azərbaycan haqqında ədəbiyyatın biblioqrafiyası", "Azərbaycanda türk mətbuatı" kimi göstəricilər nəşr etdi. 1935-ci ildə SSRİ EA Zaqafqaziya filialının Azərbaycan bölməsi SSRİ EA Azərbaycan filialına çevrilir. 1935-1940-cı illər ərzində tədqiqat institutlarının nəzdində 18 ixtisaslaşdırılmış (Zoologiya, Botanika, Kimya, Fizika və s.) kitabxanalar fəaliyyətə başlayır ki, bunların da fəaliyyətinə MEK rəhbərlik edirdi. MEK-nın özünün inkişafında ilk direktorları A.V.Borev, S.M.Yəhyazadənin adı xüsusilə qeyd olunmalıdır. İkinci dünya müharibəsi illərində bütün məhdudiyyətlərə baxmayaraq kitabxana öz fəaliyyətini dayandırmamış, cəbhəyə kömək məqsədi ilə aparılan elmi-tədqiqatlara operativ şəkildə kömək etməyə səy göstərmişdi.

1945-ci ildən Kitabxana özünün yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyur. SSR EA Azərbaycan filialı, müstəqil Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasına çevrilir. Kitabxanaya bütün sovet məkanında çap olunmuş ədəbiyyatın pullu məcburi nüsxəsini almaq səlahiyyəti verilir. 1951-ci ildə Azərbaycan EA Rəyasət Heyətinin qərarı ilə ETİ-ları kitabxana şəbəkəsinin fəaliyyətini əlaqələndirilmək və onlara rəhbərlik etmək məqsədilə Kitabxana Şurası yaradılır. Şuranın tərkibinə Azərbaycanın görkəmli alimlərindən: A.İ.Qarayev, M.F.Nağıyeva, S.A.Əzizbəyov, F.A.Məlikov, Q.A.Əlizadə, V.R.Volobuyev və kitabxananın o zamankı direktoru Y.İ.Tahirov daxil idi. Şura üzvləri MEK və şəbəkə kitabxanalarının fəaliyyətinə - fondların

komplektləşdirilməsi, bibliografik göstəricilərin nəşri, oxuculara xidmət mədəniyyətinin yüksəldilməsi və s. məsələlərə nəzarət edirdi. Bu dövrdə kitabxananın fondlarının ümumi sayı 500 000 nüsxə idi. 1952-ci il iyul ayının 13-də SSRİ Baş Mətbuat idarəsinin göstərişi və EA Rəyasət Heyətinin sərəncamı ilə kitabxanada ədəbiyyatın Xüsusi Mühafizə Fondu təşkil edildi ki, buraya 1937-38-ci ildə güllələnmiş Ə.Cavad, S.Mümtaz, M.Müşfiq, Ədilə xanım Şahtaxtinskaya, M.Şahsuvarlı, İbrahim Eminbəyli və başqa 171 nəfərin 8152 nüsxə kitabı verilmişdir. SSRİ Baş Mətbuat İdarəsinin 1990-cı il 10 yanvar tarixli sərəncamı ilə Kitabxananın Xüsusi mühafizə Fondunda saxlanılan ədəbiyyat oxucuların sərbəst istifadəsinə verildi. MEK 1993-cü ildən İFLA-nın Beynəlxalq Kitabxana Assosiasiyaları Federasiyasının üzvüdür. MEK 1998-ci ildən "Kitabxanalar və Assosiasiyalar dəyişən dünyada" Beynəlxalq Kırım konfransının iştirakçısıdır. 1998-99-cu illərdə MEK-da "Nadir və xüsusi qiymətli nəşrlər", "Nəşriyyat" və "Elmi kütləvi işlər" şöbələri təsis edilmişdir.

1999-cu ildən MEK ABŞ Səfirliyinin Tədris və İnformasiya mərkəzi ilə əməkdaşlıq edir. 2000-ci ilin dekabr ayında Soros Fondu Açıq Cəmiyyət İnstitutunun qrantı hesabına alınmış kompüter avadanlıqları ilə təchiz edilmiş Kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması şöbəsi fəaliyyətə başlamışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 4 yanvar 2003-cü il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş AMEA Nizamnaməsinin 5-ci maddəsinin 54-cü bəndinə əsasən MEK elmi status almışdır. Bununla bağlı AMEA elmi-tədqiqat institutlarında olduğu kimi, MEK-da da Elmi Şura təşkil edilmiş və bu, AMEA Rəyasət Heyəti tərəfindən təsdiq edilmişdir. Kitabxanada bu yöndə əsaslı struktur dəyişiklikləri olmuş, bilavasitə elmi tədqiqatlarla məşğul olan yeni şöbələr yaradılmışdır. Bu dövrdən elmi işlərinin artması Elmi-Tədqiqat institutları nəzdində də xüsusi elmi kitabxanaların təşkil edilməsini zəruri etdi.

MEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının fonduna Nizaminin, Xəqaninin, Xosrov Dəhləvinin, Abbasağa Nəzirinin, Qarabağ şairlərinin, «Məclisi-üns» iştirakçılarının da bəzi əsərləri və onların əsərlərinin qədim siyahıları da toplanmışdır. Toplanmış bu ədəbiyyat Əsaslı kitabxanada Şərq Ədəbiyyatı Fondunun yaranması üçün baza hesab oluna bilər.

MEK-nın ən qiymətli şöbələrindən biri Şərq şöbəsi idi. Bu şöbə 1933-cü ildə təşkil edilmişdi. Həmin şöbədə Şərq xalqlarının dilində nadir tapılan 15.000-dən artıq çox qiymətli ədəbiyyat toplanmışdır. Bu kitabların içərisində XVIII-XIX əsrlərdə İstanbul, Tehran, Təbriz, Qahirə və s. şəhərlərdə litoqrafiya üsulu ilə çap edilmiş kitablar, 100-dən artıq iş əksəriyyəti XV-XVI əsrlərə aid olan ən qiymətli əlyazmaları var idi. Şöbə Azərbaycan klassiklərindən M.F.Axundovun, A.Bakıxanovun, C.Məmmədquluzadənin şəxsi kitabxanalarını almış, Nizaminin, Füzulinin yeni əlyazmaları əldə etmişdir.(1, s.75)

Kitab fondunun universal xarakter daşması kitabxanada müxtəlif sahələr üzrə şöbələrin yaradılmasına səbəb olmuşdur. Ümumiyyətlə, Kitabxanada 15 şöbə fəaliyyət göstərirdi ki, onlardan biri də 1959-cu ildən fəaliyyətə başlayan Şərq ədəbiyyatı Fondu idi.(9)

MEK-nin Şərq ədəbiyyatı fondu yaradılarkən onun tərkibinə şərq dillərində cəmi 300 nüsxə ədəbiyyat toplanmışdır. Həmin dövrdə bu fondun xeyli hissəsini ərəb, fars və türk dillərində olan kitab, jurnal və qəzetlər təşkil edirdi. Hazırda fond Şərq ölkələrindən mübadilə yolu ilə alınan ədəbiyyatla zənginləşdirilir.(7, s.46)

Qeyd etmək lazımdır ki, bu fondun yaradılması 1958-ci ildə EA-da Şərqşünaslıq İnstitutunun açılması ilə əlaqədardır. Çünki, məhz bu ildən sonra böyük kitabxanaların çoxunda Şərq ədəbiyyatı şöbələri açılmağa başlandı. Həm Azərbaycanın yerləşdiyi ərazi, həm də Azərbaycan xalqının İran, Türkiyə və Ərəb ölkələri ilə tarixən və mədəni cəhətdən yaxın olması, həmçinin Azərbaycan alimlərinin Şərq ölkələrinin aktual problemləri ilə məşğul olmaları belə bir institutun yaradılmasına zəmin yaratmışdır. Bunu nəzərə alaraq, EA-nın Rəyasət Heyəti 1959-cu ilin əvvəllərində Azərb. SSR EA-nın Mərkəzi kitabxanasında Şərq ədəbiyyatı fondunun təşkilinə başladı. Kitabxanada toplanmış bütün Şərq dillərində olan ədəbiyyat bu fondun tərkibinə verildi və bu fond Şərqşünaslıq İnstitutunun elmi-tədqiqat işlərinin planına uyğun müvafiq ədəbiyyatla kompleksləşdirilməyə başlandı.

1958-ci ildən 1975-ci ilə qədər bugünkü Şərq ədəbiyyatı şöbəsi, Xarici kompleksləşdirmə və beynəlxalq kitab mübadiləsi bölməsinin bazasında Şərq ədəbiyyatının kompleksləşdirməsi bölməsi adlanmış və öz fəaliyyətini bölmə olaraq icra etmişdir. 1976-cı ildən isə bu bölmə Azərbaycan SSR EA-nın Əsaslı kitabxanasının Elmi Metodiki Şurasının qərarı ilə müstəqil bir şöbə kimi formalaşdırılıb və Şərq ədəbiyyatı şöbəsi adlandırılmışdır. Uzun-uzun illər damla-damla yığılmış ən qiymətli milli sərvətimizin bir hissəsi olan AMEA-nın MEK və Kitabxananın Şərq Ədəbiyyatı şöbəsinin və fondunun mövcudluğu sayəsində tarix, fəlsəfə, dil və ədəbiyyat, şərqşünaslıq, ilahiyyat və s. elm sahələrinə aid yazılan yüzlərlə samballı tədqiqat əsərləri kitab xəzinəsinə daxil olmuşdur. Şərq Ədəbiyyatı şöbəsində şərq dillərində ədəbiyyatın kompleksləşdirilməsi, elmi işlənməsi, elmi sistemləşdirilməsi, elmi redaktəsi məlumat-bibliografiya aparatının təşkili və aparılması kimi iş növləri müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir.

1970-80-ci illərdə kitabxananın fəaliyyətində baş verən müsbət keyfiyyətlərdən biri də beynəlxalq kitab mübadiləsinin təşkili olmuşdur. Kitabxana zəngin və məzmunlu mübadilə fondu yaratmağa müvəffəq olmuşdu ki, bu da respublikamızın kitab sərvətini dünyanın ən böyük kitabxanalarına göndərməyə imkan yaratmışdı. Belə ki, 70-ci illərin axırlarında kitabxana dünyanın 50 ölkəsinin 570 müəssisəsi ilə kitab

mübadiləsi edirdi. Bunların arasında 28 elmlər akademiyası, 120 universitet və institut, 29 milli kitabxana, 209 kitab ticarəti müəssisəsi, 23 nəşriyyat və firma, 27 muzey və başqa müəssisələr var idi. 1984-cü ildə Mərkəzi Elmi Kitabxanaya 10.615 nüsxə xarici nəşr daxil olmuşdu. Kitabxana respublikamızda ən çox dövrü nəşrlər, xüsusilə elmi, elmi-texniki jurnallar alan müəssisə idi. Təkcə 1984-cü ildə kitabxana 1.246 adda xarici jurnal alıb. Kitabxananın dövrü mətbuat və jurnal fondu respublika alimlərinə dünya elminin son nailiyyətləri ilə tanış olmaq imkanı verirdi ki, bu da elmi ictimaiyyət tərəfindən çox yüksək qiymətləndirilirdi. Kitabxananın xarici ədəbiyyat fondunun ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi nəticəsində bu fond respublikanın kitabxanaları içərisində ən böyük fonda çevrilmişdi. 1986-cı ildə bu fonda 1 milyon nüsxədən artıq ədəbiyyat toplanmışdır. (6, s.102) Qeyd etmək lazımdır ki, xaricdən alınan kitabların xeyli qismi də Şərq ədəbiyyatına aid olmuşdur. Bu səbəbdən də beynəlxalq kitab mübadiləsi Şərq ədəbiyyatı fondunun formalaşmasında mühüm rol oynayır.

Beynəlxalq əməkdaşlıq nəticəsində kitabxana bir sıra nüfuzlu təşkilatların, o cümlədən 1998-ci ildə Beynəlxalq Kitabxanaçılıq Assosiasiyaları Federasiyasının (İFLA), Avrasiya Kitabxana Assambleyasının, Beynəlxalq Elmlər Akademiyaları Assosiasiyası Direktorlar Şurasının, Zaqafqaziya İnformasiya Mütəxəssisləri Assosiasiyasının və s. Üzvlüyünə qəbul edilmişdir. Belə bir qənaətə gəlmək olar ki, nəşriyyat və mətbəələrdən, ayrı-ayrı kitab müəlliflərindən, humanitar təşkilatlardan hədiyyələrin alınması beynəlxalq kitab mübadiləsi hesabına və “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən məcburi nüsxələrin alınması kitabxananın komplektləşdirilməsi problemini qismən də olsa həll etmiş oldu. (5, s.42)

Beynəlxalq kitab mübadiləsi nəticəsində 2006-cı ildə kitabxanaya 4010 nüsxə ədəbiyyat alınmışdır. Eyni zamanda Şərq ölkələrinə 330 nüsxə, Qərbi Avropa ölkələrinə 914 nüsxə, MDB ölkələrinə 1514 nüsxə ədəbiyyat göndərilmişdir. 2008-ci ildə isə beynəlxalq kitab mübadiləsi vasitəsilə 4073 nüsxə ədəbiyyat alınmışdır. Eyni zamanda Şərq ölkələrinə 666 nüsxə, Qərbi Avropa ölkələrinə 344 nüsxə, MDB ölkələrinə 724 nüsxə ədəbiyyat göndərilmişdir. (5, s. 48)

Müstəqilliyin bərpaşından sonra ölkənin digər kitabxanaları kimi MEK da öz xidmət işini yeni şəraitə uyğun tələblər əsasında qurmağa başlamışdır. Belə ki, beynəlxalq əməkdaşlıq nəticəsində kitabxana bir sıra nüfuzlu təşkilatların üzvlüyünə qəbul edilmişdi. Kitabxanada “Kitabxana işinin avtomatlaşdırılması” şibəsi yaradılmışdır. 2003-cü ildən İRBİR-in tətbiqi ilə məşğul olmağa başlanmışdır. Kitabxanada “MEK-da kitabxana-bibliografya proseslərinin avtomatlaşdırılmasının əsas istiqamətlərinin təxmini planı” hazırlanmışdır. Bunlar: komplektləşdirmə istiqamətində, elektron kataloqun yaradılması istiqamətində, oxuculara kitabxana xidməti istiqamətində,

Beynəlxalq Kitab Mübadiləsi istiqamətindən ibarət olmuşdur.

Şöbə Şərq ölkələrindən mübadilə yolu ilə aldığı ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi, təsviri və sistemləşdirilməsi, redaktəsi, şərq dillərində əlifba, sistemli, kitab adlarının göstəricisinə görə və xidmət kataloqlarının tərtibi və redaktəsi üzrə işlərin təşkili, məlumat-bibliografiya bülletenlərinin ildə 2 nömrəsinin hazırlanması, çap edilməsi, şöbəyə daxil olan jurnalların qeydiyyatı, jurnal məqalələrinin təsviri, mövzu sərgilərinin təşkilində iştirak etmək, şərq ədəbiyyatı fondundan oxuculara yüksək səviyyəli xidmət, şifahi və yazılı arayışların tərtibi, dövrü mətbuatın qeydiyyatı, ərəb, fars, türk, Azərbaycan dillərində ərəb əlifbası ilə alınan ədəbiyyatın aktlaşdırılması, mikrofilm və fotosurətlərin kataloqlarına və ərəb əlifbası ilə Azərbaycan dilində olan inqilaba qədərki dövrü mətbuata nəzarət, elmi konfranslarda, sessiyalarda iştirak etmək kimi vəzifələri yerinə yetirir.

Şərq ədəbiyyatı şöbəsi 1975-ci ildən 2002-ci ilə qədər ildə 2 buraxılış (11, 12) Azərbaycan Elmlər Akademiyası Mərkəzi Elmi Kitabxanasına Şərq dillərində daxil olan yeni kitablar – Bibliografik məlumat və Şərq dillərində jurnal məqalələri (11, 12) – Bibliografik məlumat Bülletenlərini hazırlayıb çap etmişdir. Bu bülletenlərdən əlavə, Şərq ədəbiyyatı şöbəsi Yaxın və Orta Şərq xalqları dillərində toplanmış ədəbiyyatın bir qismini çap edərək, aşağıdakı «Kataloqları» hazırlamışdır:

Şərq ədəbiyyatı şöbəsi 1977-ci ildən 1998-ci il daxil olmaqla, Xarici ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi və Beynəlxalq kitab mübadiləsi şöbəsi ilə birlikdə «Kitabxananın sifariş etdiyi xarici dövrü mətbuatın kataloqu: İctimai elmlər» seriyasını (20 kataloq) və 1980-ci ildən 1986-cı ilə qədər isə Şərq ədəbiyyatı şöbəsi Bakı kitabxanalarına Şərq ölkələrinə aid Şərq və Avropa dillərində daxil olan kitabların bibliografik siyahısını (1 və 2-ci buraxılışlar olmaqla) 15 kataloqda hazırlamışdır. Şərq ədəbiyyatı şöbəsinin əməkdaşları 1963-cü ildən M.Muradova və M. Fituhi, 1978-ci ildən Z.Müseiyibova, 1973-cü ildən N.Bayramova və 1997-ci ildən isə A.Hüseynovanın şöbənin fəaliyyəti ilə bağlı mətbuatda 40-dan artıq elmi məqalə və yazıları dərc olunmuşdur.

1900-cü ildən başlayaraq nəşr olunan, Azərbaycanda savadsızlığın ləğv olunması uğrunda mübarizədə istifadə edilən müxtəlif dərslilər, qiraət kitabları: M.Mahmudbəyovun «Qiraət kitabı», H.Zeynallı və A.Şaiqin «Ədəbiyyat dərsləri», həmçinin qədim və orta əsr Azərbaycan ədəbiyyatının nadir nüsxələri: M.Füzulinin «Leyli və Məcnun»u, M.P.Vaqifin, S.Ə.Şirvanin əsərləri, F.Köçərlinin «Azərbaycan ədəbiyyatı materialları» və s. Şərq ədəbiyyatı fondunu zənginləşdirən qiymətli əsərlərdir. Fond da dünya ədəbiyyatından, o cümlədən rus ədəbiyyatından və Şərq dillərindən tərcümə əsərləri də vardır. Örnək olaraq «Kəşfül-Həqayıq»(Quranın 3 cildlik tərcüməsi), C.Zeydanın «Ərmənüsə», «Əzra və Qureys», Sədinin «Gülüstən», V.Şekspirin «Hamlet», «Otello», A.S.Puşkinin «Kapitan qızı» və s. göstərmək

olar.

Arxiv Fondunda 64 adda dövrü mətbuat da mühafizə olunur. Bunlardan «Molla Nəsrəddin», «Maarif və mədəniyyət», «Babayi-Əmir», «Dəbistan», «Şərq qadını», «Haqq yolu» və s. jurnalları, «Azərbaycan fəqərəsi», «Vətən yolunda», «Yeni dünya», «Kommunist» qəzetləri də qorunmaqdadır.

Şərq ədəbiyyatı fondunun xeyli hissəsi ərəb, fars və türk dillərində olan kitab, qəzet və jurnallardır. Şöbə öz sənəd fondunu Yaxın və Orta Şərq xalqlarının qədim və yeni tarixinə, mədəniyyətinə, dilçilik və ədəbiyyatına, incəsənətinə aid ədəbiyyat, mənbəşünaslıq, eləcə də alim-səyyahların əsərlərini toplamaqla zənginləşdirmişdir.

Fond türk, fars və ərəbcə yazılmış bir çox ilkin qaynaqları özündə birləşdirir. Burad Əbü-la Müərra Sənan, İbn Sina, Əbu Reyhan Biruni, Xətib Təbrizi, Xaqani, Şirvani, Nizami, Füzuli, Nəsimi, Firdovsi, Namıq Kamal, Fuad Köprülüzadə, Əhməd Bəy Atəş, Əli Əkbər Dehxuda, Səid Nəfisi, İmrəl Qeys, Yaquət Qəməvi, İbn Əl-Nəsir, Nəsirəddi Tusi, Hacı Xəlifə Katib Çələbi, İbn Əl Nədim və s. mühafizə olunur.

Şərq ədəbiyyatı fondunda tanınmış şərqşünas alimlərin unikal şəxsi kolleksiyaları qorunub saxlanılır: akademik, əməkdar elm xadimi, Özbəkistan(1956), İran (1944) və Dəməşqdə Ərəb EA-nın müxbir üzvi (1956), 500-dən çox elmi əsərin müəllifi, nizamişünas Yevgeni Eduvardoviç Bertelsin 4.360 nüsxə, İslam və Ərəb ölkələrinin Orta əsrlər tarixi üzrə mütəxəssisi, Misir Ərəb respublikası EA-nın (1964) fəxri üzvü Yevgeni Aleksandroviç Belyayevin 233 nüsxə, 75-dən artıq elmi əsərin müəllifi, Sasanilərin, Səlcuqilərin, Səfəvilərin tarixinə dair elmi əsərlərin müəllifi olmuş İbn- Sina, Firdovsi, Nizami Gəncəvi, Nəsirəddin Tusi, Əlişir Nəvai və b. görkəmli şəxsiyyətlər haqqında sanballı əsərlər yazmış şərqşünas alim, prof. Boris Nikolayeviç Zaxoderin 2.133 nüsxə, müasir dövrümüzün tanınmış diplomatı Zahid Yusi oğlu Hüseynzadənin 478 nüsxə, prof. A.Aslanovun 150 nüsxə və dünya şöhrətli Mayestro Niyazinin 62 nüsxə kitab kolleksiyaları qorunub mühafizə edilməkdədir.

AMEA MEK Şərq ölkələrinin Azərbaycana və Azərbaycanın Şərqə yaxınlaşmasında möhkəm mənəvi-intelektual körpülərdən biridir.

Xarici əlaqələrimiz dünyanın ən nüfuzlu mötəbər ali tədris ocaqlarını əhatə edir. Biz həqiqətən Vətənimizə bu gün hava və su kimi vacib olan bir məqsəd üçün əlimizdən gələni həyata keçirməyə çalışırıq.

Beynəlxalq münasibətlərimizin elmi istiqamətləri Azərbaycan, Şərq və Avropanın qarşılıqlı münasibətlərini əhatə edir. Bu münasibətlərin kitabxanalarda rınlması, elmi ədəbiyyatın mübadiləsi kimi sahələri əhatə edir. Rus klassiklərinin nadir hesab edilən elmi, bədii məzmunlu nəşrləri eyni zamanda ingilis, alman, fransız, və b. Avropa dillərində dünya miqyasında

qiymətli hesab edilən, respublikamızda yeganə nüsxələrdə ilan kitablar alim və ziyalılarımızın tədqiqat obyektı kimi həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Ona görə də əhatə etdiyi qaynaqlara görə də MEK dünyanın ən zəngin kitabxanalarından, Şərq Fondu isə ən nadir fondlardan hesab edilir.

Şərq fondunun bugünkü zəngin, nadir ədəbiyyatla təmin edilib, Şərqşünasların, elmi işçilərin, tələbə və magistrın istifadəsinə verilməsində, Şöbənin farsşünasları Ziba Müseyibova və Süsən Bağırovanın 45 illik əməyinin bəhrəsinin nəticəsi idi.. Uzun illər damla-damla yığılmış ən qiymətli milli sərvətlərimizin bir hissəsi olan AMEA-nın MEK və Kitabxananın Şərq ədəbiyyatı şöbəsinin və fondunun mövcudluğu sayəsində tarix, ədəbiyyat, şərqşünaslıq, ilahiyyət və s. elm sahələrinə aid alimlərimizin yazdıqları onlarla sanballı tədqiqat əsərləri kitab xəzinəmizə daxil olmuşdur..

Şərq ədəbiyyatı fondu mütəxəssislər üçün qiymətli və əvəzsiz mərkəzlərdən biri olub. Nadir kitabların sayına görə Mərkəzi Elmi Kitabxananın ən diqqətəlayiq guşələrindən biridir. Burada şərqə aid nadir elmi kitablar, məcmuələr, dövrü mətbuat nüsxələri, həmçinin kitabxananın arxiv fondu(1920-ci ilə qədər Azərbaycanda nəşr olunmuş ədəbiyyat) mühafizə olunmaqdadır. İncilaba qədər və inqilabdan sonrakı dövrlərdə Azərbaycanda nəşr olunmuş kitab və dövrü mətbuatı özündə cəmləşdirən arxiv fondu istifadə baxımından alim və mütəxəssislər üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Arxiv fondu Azərbaycanda fikir tarixinin öyrənilməsində mühüm rol oynayır. Bu fond nəinki Azərbaycan xalqının, eləcə də Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ədəbiyyatının öyrənilməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Şərq Ədəbiyyatı şöbəsi, Şərq ölkələrindən mübadilə və hədiyyə yolu ilə aldığı ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi, elmi işlənməsi, elmi sistemləşdirilməsi, elmi redaktəsi, Ərəb, Fars və Türk dillərində Əlifba, Sistemli, Kitab adlarının göstəricisinə görə və Xidmət kataloqlarının tərtibi və elmi redaktəsi üzrə işin yəşkili, alınan sənəd və jurnalların “Bibliografik İnformasiya Bülletenləri”nin hazırlanması, MEK-nın “Elmi əsərlər”ində iştirakı, il ərzində şöbəyə daxil olan dövrü və nəşri davam edən ədəbiyyatın kartotekada qeydiyyatı, jurnal məqalələrinin elmi təsnifatı, mövzu sərgilərinin təşkilində iştirak etmək, Şərq Ədəbiyyatı Fondunda oxuculara xidmət, şifahi və yazılı arayışların tərtibi, Ərəb, Fars, Türk və Azərbaycan dilində Ərəb əlifbası ilə alınan ədəbiyyatın aktlaşdırılması, mikrofilmlər və fotosurətlərinkataloqlarına və inqilaba qədərki dövrü mətbuat nəzarət, elmi konfrans və sesiyalarda iştirak kimi vəzifələri yerinə yetirir.

Bildiyimiz kimi, Şöbənin fəaliyyətində BKM xüsusi yer tutur və fondun formalaşmasının ən mühüm üsullarından biridir. Elə isə 2007-2011-ci illər ərzə Şərq Ədəbiyyatı şöbəsinin BKM yolu ilə aldığı ədəbiyyatın göstəricisinə baxaq:

İl	Kitab (nüsxə)	Jurnal	İl ərzində daxil olan ədəbiyyatın cəmi
2007	295	202	497
2008	340	129	469
2009	226	318	544
2010	134	138	272
2011	806	476	1282

Cədvəldən göründüyü kimi 2008-ci ildə əvvəlki ilə nisbətən alınan kitabların sayı artdığı halda jurnalların sayı azalmışdır. Alınan kitabların sayı 45 nüsxə artmış, jurnallar isə 73 nüsxə azalmışdır. Bu isə ümumi fonda daxil olan ədəbiyyatın sayına təsir edir. 2009-cu ildə alınan kitabların sayı yenidən azalmış və 114 nüsxə azalma ilə 226-ya enmişdir. Jurnalların sayında isə 189 nüsxə artımla daxil olan jurnal nüsxəsi 318 vahid təşkil etmişdir. 2010-cu ildə isə həm alınan kitabların, həm də jurnalların nüsxə sayında azalma müşahidə olunur. Belə ki, cari ildə alınan kitab sayı 92 vahid azalaraq 134-ə, jurnal sayı isə 180 nüsxə azalaraq 138-ə çatmışdır. 2011-ci ildə isə rəqəmlər xeyli dəyişmiş. Alınan kitabların sayı müqayisə etdiyimiz illərə nisbətən xeyli sayda artımla müşahidə olunmuş, 672 nüsxə artaraq 806-ya çatmışdır. Jurnalların sayı isə keçən il 338 nüsxə artaraq 476-ya çatmışdır. Alınan kitab və jurnalların illər üzrə ümumi sayına nəzər saldıqda isə 2008-ci ildə 28 nüsxə azalmış, 2009-cu ildə 75 nüsxə artmışdır. 2010-cu ildə bu say 272 vahid azaldığı halda, 2011-ci ildə 1010 vahid artaraq 1282-yə çatmışdır. Bütün bu təhlillər göstərir ki, Şöbənin 2011-ci ildə fəaliyyəti daha məhsuldar olmuşdur. Bu isə əməkdaşların getdikcə işə daha həvəslə yanaşdığını göstərir və gələcəkdə bu rəqəmlərin yenə də artımla müşahidə olunacağını söyləməyə əsas verir. Hazırda Şərq ədəbiyyatı şöbəsinin fondunda 80.000. çoxdur. (8)

Azərbaycan MEK Şərq ədəbiyyatı şöbəsi fondun formalaşması sahəsində 10-a yaxın dövlətin 25 təşkilatı ilə mübadilə, informasiya əlaqələrinə malikdir. Bu əlaqələr nəticəsində kitabxana yüzlərlə şərq dillərində olan ədəbiyyatı kompleksləşdirməyə nail olmuşdur. Şöbə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamına əsasən “Azərbaycan Respublikası kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı dövlət proqramı”-nın 3-cü bəndinə əsasən dövlət proqramı lahiyəsinin inkişafına 2011-ci ilin may ayından başlanmışdır. Bu dövlət proqramının tədbiri planında nəzərdə tutulmuş aşağıdakı mərhələlərin AMEA-MEK şərq ədəbiyyatı şöbəsinin gələcəkdə daha da inkişaf etdirmək istiqamətində elektron informasiya resurslarının informasiya daşıyıcılarının köçürülməsi 1864-dən başlayan nəşrlərdə daxil

olmaqla həyata keçirilməsi və kompüterləşdirilməsi prosesi uğurla həyata keçirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov, A.A. Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi(1933-58) /Elmi red.:Atakişiyev, A.-B.: Az.Dövlət Nəşr., 1974.-243s.
2. Verdiyeva, G. AMEA MEK Şərq Ədəbiyyatı Fondunun yaranması tarixindən // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2002.-№1
3. “İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik toplusu.-1998.-№6.-S.1214-1222
4. Əliyev, Z.H. Ümumi biblioqrafiyaşünaslıq: Dərs vəsaiti.-B.:Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2001.-144s.
5. Mustafayeva, S. Avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemi şəraitində AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasının fondunun təşkili // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı,2011.- №2.S.38-49.
6. Rzayeva, Z. AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanasında informasiya-axtarış sistemlərinin müasir vəziyyəti // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı,2009.- №2.-S.100-108.
7. Səfərova, G. Müstəqillik dövründə AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxanası fondunun təşkili və istifadə edilməsi // Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya:Elmi-nəzəri və təcrübi jurnal.-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2010.- №1 (26)
8. Şöbənin 2007-2011-ci il hesabatları.
9. www.google.az.
10. 21.XII.2006-cı ildə keçirilmiş konfrans.2 səh.

**А. АЛИЕВ
С.ГАДЖИЕВА**

НАПРАВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВОСТОЧНОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ФОНДА ЦЕНТРАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК

РЕЗЮМЕ

Даны анализы направлений и перспектив формирования восточного литературного фонда центральной научной библиотеки азербайджанской национальной академии наук, прогнозы развития на будущее и пути его совершенствования.

**A. ALIYEV
S.HAJIYEVA,**

**TRENDS AND PROSPECTS FOR THE FORMATION OF THE EASTERN
LITERARY FUND OF CENTRAL SCIENTIFIC LIBRARY OF AZERBAIJAN
NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES**

SUMMARY

Central Research Fund of the Azerbaijan National Academy of oriental creation Kİitabxanasinin directions and prspektivləri haqamda analysis, and forecasts for the future development and improvements in roads.